

فهرست

- 500..... سخن سردبیر
- نقد رویکرد طبیعت‌گرایی علمی در خصوص رابطه علم و متافیزیک 503
- / سید مهدی بیابانکی
- 519..... نقد و بررسی دسته‌بندی انواع نسبی‌گرایی
- / علیرضا حدادی
- بررسی موانع تحقق علوم انسانی قرآن بنیان (رویکردی آمیخته) 543
- / محبوبه دانشی / علیرضا قاسمی زاد
- شواهد قرآنی هندسه حاکم بر آثار هنر و معماری اسلامی 561
- / فاطمه اکبری
- نقش کاربست اشیا بر فرهنگ‌سازی دینی در سیره معصومین (ع) 579
- / محمدمصطفی اسعدی / حسن سلم‌آبادی
- مبانی و اصول آزاد اندیشی از منظر اسلام با تأکید بر اندیشه‌های علامه طباطبایی 595
- / حسام الدین خلعتبری لیماکی / علیرضا شاه فضل قمصری
- سیاست‌گذاری اجتماعی مبتنی بر دلالت‌های نظریه فطرت 609
- / مجتبی صمدی / سمانه منصوری
- برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده اخلاق اسلامی؛ ارزیابی همخوانی‌ها و ناهمخوانی‌ها 633
- / سیف‌اله فضل‌الهی قمشی
- نمایه 658
- چکیده انگلیسی 674

فصلنامه مطالعات معرفتی در

دانشگاه

77

سال بیست و دوم / شماره چهارم ، زمستان 1397

ISSN 2322-5246

صاحب امتیاز:

پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی

نهادهای نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

مدیر مسئول: حجت‌الاسلام دکتر حبیب محمدنژاد

سردبیر: حجت‌الاسلام دکتر عبدالحسین خسروپناه

هیئت تحریریه: (به ترتیب الفبا)

جواد اژه‌ای، دانشیار گروه روانشناسی تربیتی و مشاوره دانشگاه تهران

و هیات علمی معین پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی

رضا برنجکار، استاد گروه فلسفه دانشگاه تهران

عبدالحسین خسروپناه، استاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و

هیات علمی معین پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی

علی‌اکبر رشاد، استاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

محمد محمدرضایی، استاد گروه فلسفه دانشگاه تهران

سیدحسین مصطفوی، استاد گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه امام صادق (ع)

مجید معارف، استاد گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه تهران

حسن‌ملکی، دانشیار گروه فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه علامه طباطبایی

و هیات علمی معین پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی

ویراستار فارسی: کورش گوهریان

ویراستار انگلیسی: بهرام انجم روز

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مرتضی گنجی استانجین

نشانی: تهران، خیابان انقلاب اسلامی، بین خیابان قدس و

وصال، کوچه اسکو، پلاک 15، کد پستی: 1417833411

تلفکس: 021-84222481

«فصلنامه در سایت ISC، noormags و magiran نمایه می‌شود»

Website: <http://ksiu.nahad.ir>

E-mail: dislamic5@gmail.com

قیمت: 25000 ریال

فصلنامه «مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی»

طبق نامه 3/195771 مورخ 1391/10/06 «کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور»، به دریافت

درجه «علمی - پژوهشی» نایل شده است.

سخن سردبیر

مسئله علوم انسانی در کشور را باید به عنوان یک مسئله فلسفی نگریست و درباره آن و عقب ماندگی و سیر تحولش اندیشید و اینکه چرا کارآمدی علوم انسانی، همچون کاربردی علوم پزشکی و علوم پایه و علوم مهندسی ظهور نیافته است. علوم پایه در کشورمان به حول و قوه الهی توانست رشد چشمگیری داشته باشد؛ به گونه ای که در برخی رشته ها مانند شیمی، جزء برترین های جهان است. علوم پایه تا حدودی با علوم مهندسی ارتباط یافت و تأثیر دانش بر صنعت را نشان داد. پیوند فیزیک محض با فیزیک کاربردی و فیزیک هسته ای و مهندسی هسته ای و صنعت هسته ای و نیز پیوند علوم پایه با داروسازی و واکسن سازی، نمونه هایی از توفیق علوم پایه و علوم مهندسی در کشور است. البته این توفیق فراگیر نشد و برای مثال، توانست در زمینه پیوند علوم پایه و مهندسی کشاورزی و دامداری به صورت جامعی نتیجه بخش باشد. محصولات کشاورزی و دامداری به سبب نیاز حداکثری مردم به آنها، بخش عظیمی از مشروعیت مردمی هر نظام را تشکیل می دهد و متأسفانه روز به روز شاهد تنزل این دستاورد مهم در کشور هستیم. ضعیف سیستم اداری این امور در کشور نیز نباید نادیده گرفته شود؛ اما ضعف مهم دانش حکمت بنیان در عرصه کشاورزی و دامداری فراگیرتر است. دانشگاهها با وجود گستردگی رشته های کشاورزی و آموزش دانشجویان، نتوانستند این مشروعیت را تأمین کنند. وضعیت صنعت خودرو و لوازم خانگی و غیره نیز به همین روال ناکارآمدند و بی شک بخشی از عوامل ناکارآمدی آنان، علاوه بر قدرت مافیای صنعت و فساد اداری در سیستم اجرایی کشور، ناپیوندی دانش با صنعت است. حال پرسش مهم، در چرایی ناکارآمدی علوم انسانی و اجتماعی و ناتوانی نسبی در حل آسیبهای اجتماعی است. به نظر نگارنده، چند عامل مهم در این زمینه وجود دارد که عبارتند از:

عامل اول: ساختار علوم انسانی در کشور، نیازمحور و مسئله محور نیست. دانشکده ها بر اساس رشته ها تنظیم شده اند؛ در حالی که باید بر اساس نیازها شکل بگیرند؛ باید به جای دانشکده علوم اجتماعی و روان شناسی و علوم تربیتی و اقتصاد و حقوق و علوم سیاسی و ادبیات و غیره، دانشکده های میان رشته ای کارآمد، مانند دانشکده خانواده، دانشکده فضای مجازی، دانشکده پیشرفت، دانشکده آسیبهای اجتماعی و غیره راه اندازی کرد و برای مثال، رشته های روان شناسی خانواده و جامعه شناسی خانواده و حقوق خانواده و فلسفه خانواده را در دانشکده خانواده قرار داد. همان گونه که دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی با همین هدف تشکیل شد و کارآمدی مضاعف یافت. این پیشنهاد در علوم پایه و مهندسی برای راه اندازی دانشکده خودرو، دانشکده صنایع خانگی، دانشکده دامداری و غیره نیز داده می شود و تا برای مثال رشته های اقتصاد

501 **◆** سخن سردبیر

دامداری و جامعه‌شناسی دامداری در دانشکده دامداری مستقر شوند. نقش دانشهای میان‌رشته‌ای در کارآمدی علوم انسانی نیز نباید نادیده گرفته شود؛ روان‌شناسی اجتماعی قومیتها، جامعه‌شناسی سیاسی احزاب در ایران، فلسفه اقتصاد اسلامی، روان‌شناسی صنعت، جامعه‌شناسی صنعت، اقتصاد صنعت و ده‌ها رشته میان‌رشته‌ای دیگر، می‌توانند در دانشکده‌های میان‌رشته‌ای قرار گیرند.

عامل دوم: نگرش جزء‌نگرانه به علوم انسانی. قرار است علوم انسانی به حل مسائل انسان پردازد؛ اما آیا انسان موجودی تک‌ساحتی است یا ساحت‌های گوناگون دارد؟ اگر چند ساحتی بودن انسان در جهان خارج پذیرفتنی باشد، پس نمی‌توان در حل مسائل و معضلات اجتماعی از یک محقق جامعه‌شناس یا روان‌شناس به تنهایی بهره برد. متأسفانه پژوهش‌های ناظر به مسائل اجتماعی، تنها به ساحتی از ساحت‌های انسان پرداخته و توسط یک محقق متمحص در یک رشته معین انجام می‌شود؛ لذا حل مسئله اتفاق نمی‌افتد و آنگاه سخن بر می‌آورد که علوم انسانی کارآمدی ندارند! به عبارت دیگر؛ علوم انسانی به مطالعه انسان از حیثیت‌ها و ساحت‌های مختلفش می‌پردازد؛ تفکر انسان در دانش منطق، بینش و جهان‌شناسی انسان در دانش فلسفه، شناخت ذهن انسان در فلسفه ذهن، شناخت زبان در زبان‌شناسی، شناخت رفتار انسان به تنهایی یا در ارتباط با شناخت یا شخصیت و غیره در روان‌شناسی، شناخت جامعه و نهادهای اجتماعی و کارکردهای اجتماعی در جامعه‌شناسی، شناخت روابط سیاسی انسان در علوم سیاسی، شناخت روابط معیشتی انسان در علوم اقتصادی، شناخت مسائل حقوقی انسان در علوم حقوقی.

اینک آیا می‌توان با وجود ساحت‌های انسان، تنها به یک رشته تخصصی در شناخت و حل معضلات اجتماعی بسنده کرد؟

پیشنهاد نگارنده این است که در هر استان، گروهی از متخصصان مختلف علوم انسانی با دادگستری و دادستانی همان استان ارتباط برقرار کرده و مشکلات اجتماعی را به صورت موضوع محور طراحی کنند و با کمک دانشجویان دوره ارشد به توصیف دقیقی از آسیب‌های اجتماعی از طریق پرونده‌های قضایی پردازند. سپس با کمک دانشجویان دکتری رشته‌های مختلف علوم انسانی و با نظارت گروهی از استادان برجسته به چگونگی تغییرات اجتماعی پرداخته، نتیجه تحقیقات را برای پیشگیری، به سازمانهای ذی‌ربط ارائه دهند. بدون شک باید به فکر تعالی و کارآمدی علوم انسانی بود و همان‌گونه که علوم پزشکی با ظهور کارآمدی‌اش توانست شکوفا شود و درآمدزایی داشته باشد؛ باید علوم انسانی نیز ظهور کارآمدی یابد تا انگیزه استادان و دانشجویان فراهم شود.

این شماره از نشریه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، با توجه به مبانی علوم، به مباحث ارزشمندی پرداخته که قابل استفاده است.

مقاله «فقد رویکرد طبیعت‌گرایی علمی در خصوص رابطه علم و متافیزیک» اشاره به این نکته دارد که ادعای طبیعت‌گرایان در خصوص رابطه علم و متافیزیک، خودشکن است؛ به این معنا که برای توجیه دیدگاه خود چاره‌ای جز توسل به متافیزیک ندارند. همچنین بر خلاف نگرش طبیعت‌گرایان، نظریه‌های

علمی در عمل، هماهنگ با دیدگاه طبیعت‌گرایان شکل نمی‌گیرند و متافیزیک به عنوان چارچوبی برای علم، نقشی اساسی در شکل‌گیری و رشد نظریات علمی ایفا می‌کند. نگاشته «نقد و بررسی دسته‌بندی انواع نسبی‌گرایی» با مرور برخی آثار، در پی فهم انواع نسبی‌گرایی است و تلاش کرده با بیان انواع نسبی‌گرایی از منظر اندیشمندان گوناگون، به نقد و بررسی آنها بپردازد. مقاله «بررسی موانع تحقق علوم انسانی قرآن‌بنیان (رویکردی آمیخته)» با هدف ارائه راهکارهای مناسب برای تحقق علوم انسانی قرآن‌بنیان در جامعه نوشته شده و به این نتیجه رسیده است که توجه به اندیشه‌ورزی، نوآوری در چارچوب اندیشه‌ها و ارزشهای اسلامی، ارزش دادن به علوم انسانی بومی و تقویت بینش دانش‌آموزان، دانشجویان و محققان می‌تواند موانع تحقق علوم انسانی قرآن‌بنیان را کم‌رنگ سازد. نگاشته «شواهد قرآنی هندسه حاکم بر آثار هنر و معماری اسلامی» با هدف دستیابی به خاستگاه توحیدی زبان رمزی الگوها و ساختارهای هندسی برخاسته از سنتهای آسمانی و ملکوتی در خلاقیت حاصل از آفرینش کعبه و آثار هنر و معماری اسلامی تدوین شده است و نشان می‌دهد شکل کعبه از دلالت‌های رمزی کعبه و برخاسته از الگوی بیت‌المعمور در عالم مثال و الگوی عرش در عالم ملکوت است. مقاله «نقش کاربست اشیا بر فرهنگ‌سازی دینی در سیره معصومین(ع)» با هدف شناسایی چگونگی کاربست اشیا و جمادات محیطی در سیره فرهنگی معصومان(ع) برای به دست آوردن الگوی مناسب در تعلیم و تربیت دینی جامعه نگاشته شده و به این نتایج رسیده است: نخست، لزوم توجه به ابزار کمک آموزشی در فرایند انتقال فرهنگ دینی و پرهیز از اتکای صرف به انتقال گفتاری فرهنگ؛ دوم، بهره‌برداری از تمام فضای دانشگاه در این حوزه و عدم انحصار آموزش فرهنگ به فضای کلاس درس؛ سوم، توجه به موضوع کاربست اشیا به عنوان عامل مکمل و مسهل در موضوع «فرهنگ‌پذیری». نوشتار «مبانی و اصول آزاد اندیشی از منظر اسلام با تأکید بر اندیشه‌های علامه طباطبائی» نشان می‌دهد اگر آزاد اندیشی، خود را در چارچوب اندیشه‌ها و آموزه‌های اسلامی قرار ندهد، خطاپذیری اندیشه‌های او فراوان خواهد بود. دین اسلام برای تفکر آزاد یک سری اصول و مبانی دارد که رعایت آنها باعث می‌شود اندیشه‌های انسانی از دقت لازم برخوردار باشد و از انحرافات فکری مصون بماند. مقاله «سیاست‌گذاری اجتماعی مبتنی بر دلالت‌های نظریه فطرت» به دنبال تبیین زمینه‌های شکل‌گیری و بنیانهای نظری، اهداف، تعاریف، نهادهای اجرایی آن و مؤلفه‌های اصلی در جهت ترسیم یک نظریه‌هنجاری اسلامی مبتنی بر نظریه فطرت است. نوشتار «برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده اخلاق اسلامی؛ ارزیابی همخوانی‌ها و ناهمخوانی‌ها» با هدف ارزشیابی همخوانی‌ها و ناهمخوانی‌های برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب‌شده اخلاق اسلامی نوشته شده است و نتیجه می‌گیرد همخوانی بین سه برنامه درسی قصد شده، اجرا شده و کسب‌شده درس اخلاق اسلامی دانشگاهها، با توجه به عناصر برنامه درسی، مطلوب نیست.